

РОЗДІЛ 5. УДОСКОНАЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

УДК 378.046.4:37.014.53

Петро Лузан,
доктор педагогічних наук, професор, головний науковий
співробітник лабораторії науково-методичного супроводу підготовки
фахівців у коледжах і технікумах
Інституту професійної освіти НАПН України,
<https://orcid.org/0000-0002-8853-9275>,
e-mail: petr.luzan@ukr.net

ОСНОВНІ КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. У статті на основі узагальнення наукових підходів щодо визначення методологічної, науково-теоретичної та практичної цінності науково-педагогічного дослідження обґрунтовується комплекс критеріїв та показників оцінювання його якості. Характеризуються логічні етапи виконання педагогічного дослідження. Наводяться основні функціонально-дидактичні засоби вираження логічних зв'язків у науковому тексті як показники рівня текстуальної цінності педагогічного дослідження.

Ключові слова: педагогічне дослідження, дисертація, цінність, оцінювання, якість, критерій, показник.

BASIC QUALITY ASSESSMENT CRITERIA PEDAGOGICAL RESEARCH

Petro Luzan,
Dodcor of Pedagogical Sciences, Professor Chief Research Fellow,
Laboratory of Scientific and Methodological Support of Specialists

Training in Colleges and Technical Schools of the Institute of Vocational Education of the NAES of Ukraine

Abstract. In the article, based on the generalization of scientific approaches to determining the methodological, scientific, theoretical and practical value of scientific pedagogical research, a set of criteria and indicators for evaluating its quality was substantiated. The logical stages of pedagogical research are characterized. The main functional and didactic means of expressing logical connections in a scientific text are given as indicators of the level of textual value of pedagogical research.

Keywords: pedagogical research, dissertation, value, assessment, quality, criterion, indicator.

Не зважаючи на труднощі, пов'язані з військовою агресією РФ, освіта, педагогічна наука в Україні динамічно розвиваються. За останні роки помітно зросла активність науковців, розширився перелік робіт в галузі професійної педагогіки, історичних і порівняльних досліджень, методики навчання і виховання учнів/студентів, масштабувалися міжнародні заходи обміну інформацією, удосконалюються форми підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в аспірантурі та ін. Натомість в розвитку педагогічної науки спостерігається низка суперечностей, розв'язання яких має суттєво поліпшити ефективність і якість досліджень, насамперед, дисертаційних робіт. Основна з них є традиційною, яка завжди гостро стояла перед педагогічною наукою: це суперечність між сучасними завданнями модернізації, реформування вітчизняної освіти і недостатнім рівнем якості науково-педагогічних досліджень.

На усунення вказаної суперечності і спрямовані результати розв'язання проблеми оцінювання якості результатів педагогічного дослідження. Це проблема не є новою, нею опікувалися учені на всіх етапах розвитку педагогічної науки. Зокрема, методологія виконання наукового дослідження, методичні аспекти оцінювання його ефективності і якості стали предметом вивчення таких учених, як А. Ашерів, С. Виговська, В. Вихрущ, І. Волощук, С. Гончаренко, М. Євтух, В. Кислий, Ю. Козловський, Т. Кристопчук, Н. Кушнарєнко, А. Ладанюк, Є. Лодатко, Е. Лузік, Л. Пономарєнко, В. Сидорєнко, С. Сисоєва, І. Сопівник, Ю. Сурмін, Н. Тверєзовська, Є. Хриков, Г. Чирва, В. Шейко та ін.

При всій глибині наявних теоретико-методологічних праць, все ж слід сказати, що означена проблема є недостатньо вивченою і вимагає використання оновлених підходів до її розв'язання,

систематизації та теоретичного узагальнення критеріїв та показників оцінювання якості науково-педагогічного дослідження.

Мета статті – на основі узагальнення наявних наукових підходів щодо визначення значущості науково-педагогічного дослідження, обґрунтувати комплекс критеріїв оцінювання його якості за встановленими показниками.

За визначенням С. Гончаренка, під педагогічним дослідженням слід розуміти процес наукової діяльності, спрямований на одержання нових знань про закономірності навчання, виховання і розвитку особистості, про теорію і методику організації освітнього процесу, його зміст, принципи, методи і прийоми (Гончаренко, 2008, с. 23). Водночас якість педагогічного дослідження – це його інтегральна характеристика, що відображає конвенціональний і багатоаспектний характер дослідження і яка виражається: а) в категоріях критеріальних характеристик наукової раціональності – правилах оцінювання продуктів пізнання на їх відповідність стандартам науки в інформаційному суспільстві – істинність, значимість, фальсифікованість, ефективність в розв'язуванні проблем, креативність; б) в категоріях критеріальних характеристик наукового дослідження – внутрішня погодженість, обов'язковість розв'язання поставленої проблеми, отримання значущого результату, обґрунтованість отриманої наукової інформації (Лузан, 2022).

На думку Ю. Сурміна, для якісної дисертації характерні методологічна, науково-теоретична, практична та текстуальна цінності. Методологічну цінність дисертації складають такі характеристики-показники: ступінь новизни понять, методів, прийомів, методик; складність та комплексність методів; їх актуальність і різноманітність. Науково-теоретична цінність визначають такі індикатори: ступінь новизни отриманого наукового результату; реалізацію основних функцій науки: опис, пояснення, передбачення; ступінь обґрунтованості наукових положень і висновків; достовірність отриманого наукового знання. У свою чергу, показниками практичної цінності дисертації є: ступінь новизни й ефективності рекомендацій; рекомендації для подальших наукових досліджень; рекомендації для розвитку суспільства, народного господарства, управління, культури тощо; рівень технологічності рекомендацій. Текстуальна цінність дисертаційної роботи характеризується рівнем інформативності, оригінальністю викладу, відповідністю нормам і вимогам до тексту, а також якістю оформлення роботи (Сурмін, 2006).

У свою чергу, С. Гончаренко для фундаментальних, прикладних, практичних педагогічних досліджень слушно пропонує різні критерії

«ефективності і якості». Зокрема, для фундаментальних досліджень: теоретичне значення, новизна, вірогідність, евристичність і обґрунтованість; для прикладних досліджень – актуальність, практична цінність, вірогідність, обґрунтованість і новизна; для практичних – актуальність, практична цінність, обґрунтованість, вірогідність і доступність відповідно (Гончаренко, 1998).

Для оцінювання якості педагогічного дослідження (наприклад, дисертації) важливо враховувати логічні етапи його виконання, зокрема:

- вибір теми, обґрунтування її актуальності та визначення рівня розробленості, вибір об'єкта, предмета, визначення мети і завдань дослідження;

- накопичення необхідної наукової інформації, пошук, вивчення й аналіз літературних та інших джерел, вибір напрямів дослідження з огляду на його мету;

- формулювання гіпотези, визначення наукового завдання, обґрунтування теоретичних передумов дослідження;

- вибір методів експериментального дослідження, проведення педагогічного експерименту;

- обробка та аналіз результатів експериментального дослідження;

- написання тексту дисертації, оформлення вступу та формулювання висновків, бібліографічний опис джерел, створення додатків, автореферату;

- підготовка до захисту і захист наукового дослідження (Лузан, 2022, с. 84).

На основі узагальнення підходів учених, (Гончаренко, 1998; Лузан, 2022; Сурмін, 2006; Лодатко, 2022; Шейко & Кушнарченко, 2006), результатів власного наукового пошуку пропонуються такі критерії та показники (індикатори) оцінювання якості педагогічного дослідження (на прикладі дисертації за спеціальністю: 015 – професійна освіта, спеціалізація – теорія і методика професійної освіти):

Тема дисертації

- у темі відображено проблему, предмет дослідження; можливість виконання теми автором (освіта, досвід, місце роботи-навчання тощо);

- факти затвердження, координації теми (документи).

Обґрунтування актуальності теми

- вказано на соціальне замовлення, яке відображає найгостріші соціально значущі проблеми;

доведено, що науковий розв'язок теми заповнить конкретні прогалини в науці;

показано, що науковий розв'язок теми відповідає насущним потребам практики;

сформульовано суперечності, які змістовно пов'язані з темою, метою, завданнями та гіпотезою дослідження.

Мета дослідження

задекларована як запланований результат, програма дій щодо розв'язання проблеми (актуального наукового завдання);

лаконічно сформульована з урахуванням суперечності, гіпотези, об'єкта і предмета дослідження;

відображає загальний задум дослідження, шлях, спрямованість наукового пошуку на одержання нових знань, їх експериментальну апробацію.

Завдання дослідження

формулюються у вигляді переліку дій (встановити, обґрунтувати, розробити...), орієнтовані на результат;

кожне із завдань логічно впливає із попереднього, а вилучення бодай одного призводить до незавершеності дослідження;

розкривають суть теми, конкретизують мету, знаходять своє тлумачення у висновках;

ланцюжок завдань («дерево цілей») визначає логіку наукового пошуку, є передумовою вибору методів та засобів (тести, анкети, прилади) дослідження.

Об'єкт і предмет дослідження

об'єкт і предмет співвідносяться як загальне і часткове: об'єкт виступає сферою пошуку, а предмет – те конкретне, що вивчається;

у предмет включають лише ті елементи об'єкта, які підлягають безпосередньому вивченню;

предмет не має дослівно повторювати тему: основи, засади тощо автор не вивчає, а розробляє;

об'єкт і предмет мають бути у прямому системному зв'язку, бути однієї якості та природи. об'єкт, або предмет дослідження (чи обоє) є новим (и).

Гіпотеза дослідження

гіпотеза (припущення) висунуто до проведення основної частини дослідження (вона є «компасом наукового пошуку»);

твердження, що міститься у гіпотезі, носить проблемний характер;

структура гіпотези включає: 1) твердження; 2) припущення; 3) наукове обґрунтування;

гіпотеза сформульована як можлива (передбачувана) відповідь на питання, яке ставить перед собою автор, вона може бути експериментально перевіреною.

Методи дослідження

відповідність методів предмету, меті і завданням дослідження;
у переліку методів дослідження виділено емпіричні, теоретичні, математичної обробки результатів тощо;

визначено і конкретно вказано, що саме досліджувалося тим чи іншим методом;

використано можливості сучасних методів обробки даних дослідження (комп'ютерні програми, інтернет-ресурси тощо).

НАУКОВА НОВИЗНА ОДЕРЖАНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

наукові результати виписано за ступенем новизни (вперше одержано, удосконалено, подальшого розвитку набули...);

вказано, в чому суть удосконалення чи подальшого розвитку досліджуваного об'єкта, процесу чи явища, чим одержаний результат відрізняється від відомих;

доведено достовірність наукових результатів, їх практичну значущість;

визначено, який внесок зробив автор в конкретну галузь наукового знання (теоретична значущість результатів дослідження).

Практичне значення результатів дослідження

теоретичні і методичні положення доведені за результатами дослідження опубліковано навчальні посібники, методичні рекомендації тощо;

вказано, в яких установах, організаціях, як, для яких практичних цілей можуть використовуватися результати дослідження;

наведено відомості щодо впровадження результатів дослідження (організації, реквізити актів, довідок).

Особистий внесок здобувача

у тексті дисертації здобувач посилається на авторів і джерела, з яких запозичено матеріал чи результати;

зазначено конкретний особистий внесок здобувача в опублікованих у співавторстві наукових працях;

у вступі докторської дисертації автор вказує, що не використовував результати, захищені у кандидатській дисертації.

Висновки до розділів

у висновках викладено суть наукового результату (результатів) – коротко, зрозуміло, конкретно (зазвичай 1,5-2 сторінки тексту);

сформульовано новизну, вказано на достовірність та практичну значущість наукового результату;

вказано, у яких працях опубліковано результат, виділено пріоритетні публікації.

Загальні висновки

розпочинаються з формулювання наукової проблеми чи актуального наукового завдання;

відображають логіку дослідження: структура будується як послідовність розв'язання завдань дослідження;

викладено найбільш важливі наукові та практичні результати, рекомендації щодо їх використання;

вказано, що мету досягнуто, гіпотезу підтверджено, розв'язано основну суперечність, намічено перспективи подальших наукових розвідок.

Список використаних джерел

бібліографічний опис джерел складено відповідно до чинних стандартів із бібліотечної та видавничої справи;

бібліографічні посилання є на всі джерела, зокрема, і на праці автора;

у списку є найновіші праці авторів (монографії, дисертації, автореферати, наукові статті тощо), що відображають усі точки зору на розв'язання проблеми;

до списку джерел включено праці зарубіжних авторів, основні праці наукового керівника (консультанта), опонентів.

Додатки

додатки підтверджують достовірність результатів дисертації;

додатки позначено великими літерами української абетки, за винятком літер *г, є, і, ї, й, о, ч, ь*;

у додатки включено копії протоколів, довідок, актів впровадження результатів дослідження;

послідовність посилань в тексті дисертації відповідає структурі додатків;

додатки включають проміжні математичні розрахунки, таблиці допоміжних даних, інструкції, методики, опис алгоритмів і комп'ютерних програм, первинні результати експериментів, тести, анкети тощо.

Публікації

дотримання вимог нормативних документів щодо кількості публікацій у наукових фахових виданнях та зарубіжних виданнях;

наявність в одному випуску (номері) друкованого видання не більше однієї статті здобувача;

усі наукові результати, що виносяться на захист, опубліковано;

пріоритет наукового положення підтверджується роком видання статті (датою подання статті, датою проведення конференції).

Не важко помітити, що наведені критерії-показники стосуються оцінювання методологічної, науково-теоретичної і практичної значущості педагогічного дослідження. Безперечно, якість педагогічного дослідження залежить і від дотримання автором певних норм і правил викладу наукового тексту. Відтак, текстуальна цінність дисертаційної роботи – це архітектоніка тексту, дотримання мовних норм, володіння автором науковим стилем мови, формально-логічний спосіб викладу матеріалу та ін. (Онуфрієнко, 2009). На рівень мовно-стилістичної культури автора і, відповідно, на текстуальну цінність роботи вказує спроможність дисертанта кваліфіковано використовувати функціонально-синтаксичні засоби вираження логічних зв'язків у науковому тексті (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

**Основні функціонально-синтаксичні засоби
вираження логічних зв'язків у науковому тексті**

№ за/п	Логічні зв'язки	Функціонально-синтаксичні засоби
1	Послідовність розвитку думки	Спочатку, насамперед, потім, по-перше, по-друге, отже, зокрема, наприклад, власне, між іншим, прикметно, тобто, передусім зазначимо, у першу чергу з'ясуємо, наступним кроком у дослідженні, одночасно, поряд із цим, раніше, упродовж, нарешті
2	Зіставлення і протиставлення	Натомість, однак, тоді як, зрештою, разом з тим, проте, тимчасом, але, також як, одначе, аж ніяк, з іншого боку, однак, аж ніяк, попри, так само, як і, порівняно, між тим, як, навпаки, тим паче, інакше, саме так
3	Причинно-наслідкові відношення	Таким чином, відтак, і тому, завдяки цьому, відповідно до цього, внаслідок цього, крім того, до того ж, очевидно, якщо... то, відповідно до..., бо, то це свідчить про, вказує на, у зв'язку з цим, унаслідок цього
4	Перехід від однієї думки до іншої	Раніше ніж перейти до..., звернімося до..., розглянемо, зупинимось на..., розглянувши..., перейдемо до..., треба зупинитися на..., варто розглянути..., у зв'язку з вищевикладеним, як було з'ясовано, далі з'ясуємо

Продовження табл. 5.1

№ за/п	Логічні зв'язки	Функціонально-синтаксичні засоби
5	Оцінка інформації	природно, зрозуміло, безперечно, безсумнівно, очевидно, навряд чи, начебто, дійсно, у дійсності, насправді, правда; точніше; зрозуміло..., але...; безсумнівно, але...; швидше за все, на перший погляд, дослідження показало, досвід (розрахунки, аналіз результатів) підтвердив..., встановлено, підраховано, можна припустити, невідомо, загальновідомо; думається; думаємо, що...; здається, що...; на нашу думку, за нашим переконанням, уявляється вірогідним (правомірним), викликає сумнів..., точка зору автора, спадає на думку, й(і)мовірно;
6	Результат, висновок	Отже, зрештою, як бачимо, загалом, значить, як висновок, на закінчення зазначимо, нарешті, все сказане дає змогу зробити висновок, підсумовуючи, слід сказати, насамкінець, усе це свідчить про, звідси випливає, з цього ясно, що..., резюмуючи, коротше кажучи, усе це свідчить про те, що..., усе це свідчить про те, що..., виходить

Отже, перевірений практикою комплекс критеріїв та показників визначення методологічної, науково-теоретичної, практичної, текстуальної цінності педагогічного дослідження дозволяє не тільки рецензентам (опонентам), а й, власне, авторам на науковій основі, самостійно оцінити якість своєї наукової роботи, удосконалити методологічний інструментарій, скорегувати методику дослідження, правильно вибудувати архітектоніку його змісту та ін. Перспективи подальших наукових розвідок пов'язуємо з обґрунтуванням технологій більш поглибленого оцінювання якості науково-педагогічних досліджень.

Список посилань

- Гончаренко, С. У. (2008). *Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям*. Київ – Вінниця: ДОВ «Вінниця».
- Лузан, П. Г. (2022). Технологічні аспекти оцінювання якості дисертаційного дослідження в галузі педагогічних наук. *Інноваційна професійна освіта*, 5(6), 83–89. <https://doi.org/10.32835/2786-619X.2022.5.6.83-89>

- Сурмін, Ю. П. (2006). *Майстерня вченого: Підручник для науковця*. Київ: Навчально-методичний центр «Консорціум із удосконалення менеджмент-освіти в Україні».
- Гончаренко, С. У. (1998). Про критерії оцінювання педагогічних досліджень. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 5, 80–89. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/.pdf>
- Лодатко, Є. О. (2022). *Педагогічне моделювання: Монографія*. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан.
- Шейко, В. М., & Кушнарченко, Н. М. (2006). *Організація та методика науково-дослідницької діяльності: Підручник (5-е вид.)*. Київ: Знання.
- Онуфрієнко, Г. С. (2009). *Науковий стиль української мови: Навчальний посібник з алгоритмічними приписами (2-ге вид., перероб. та доп.)*. Київ: Центр учбової літератури.

УДК 378.14:378.014.6

Катерина Бех,
кандидат історичних наук,
вчений секретар Інституту мистецтвознавства, фольклористики
та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України,
<https://orcid.org/0000-0002-6779-623X>,
e-mail: behkateryna@gmail.com

Мирослава Карацуба,
кандидат філологічних наук, доцент,
в.о.заступника директора Інституту мистецтвознавства,
фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України,
<https://orcid.org/0000-0003-4836-9264>,
e-mail: behkateryna@gmail.com

**УДОСКОНАЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОЇ СИСТЕМИ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ В АСПРАНТУРІ
ІМФЕ ІМ. М.Т. РИЛЬСЬКОГО НАН УКРАЇНИ:
АКАДЕМІЧНИЙ РАКУРС**

Анотація. Нижче запропоновано відомості про реалізацію освітньо-наукових програм з галузі знань 03 – Гуманітарні науки – в